

Usul İslam Araştırmaları

ISSN 1305-2632 | e-ISSN 2147-8279

Ekim/October, 38 (38): 185-192

Hanefilerde Mezhep İçi Tercih ve Usūlū

Seyit Mehmet Uğur, İstanbul: İFAV Yayınları, 2019, 374 sayfa.

ISBN: 978-975-548-478-5

Halid Yıldırım

Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi,

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı,

Kur'an Kursu Öğreticisi, Diyanet İşleri Başkanlığı,

halidyldrm1992@gmail.com | ORCID: 0000-0002-8120-1634

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Kitap Tanıtımı/Book Review

Geliş Tarihi/Received: 25 Ağustos/August 2022

Kabul Tarihi/Accepted: 29 Ağustos/August 2022

Yayın Tarihi/Published: 01 Ekim/October 2022

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Ekim/October

Cilt/Volume: 38 **Sayı/Issue:** 38 **Sayfa/Pages:** 185-192

Cite as/Atıf: Yıldırım, Halid. "Hanefilerde Mezhep İçi Tercih ve Usūlū, Seyit Mehmet Uęur, İstanbul: İFAV Yayınları, 2019, 374 sayfa, ISBN: 978-975-548-478-5". Usul İslam Araştırmaları-Usul Islamic Studies 38/38 (Ekim 2022): 185-192.

İntihal/Plagiarism: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Yayıncı/Published by: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi/İstanbul Sabahattin Zaim University.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Halid Yıldırım).

Hanefîlerde Mezhep İçi Tercih ve Usûlü

Seyit Mehmet Uğur, İstanbul: İFAV Yayınları, 2019, 374 sayfa.

ISBN: 978-975-548-478-5

İnsan tabiatı, örf ve toplumsal şartlardaki farklılıklar gibi birçok unsur, müctehidlerin fikhî meselelerde ihtilaf etmelerini kaçınılmaz kılmıştır. Bu ihtilaf, sadece mezhepler arasında değil, aynı mezhebe bağlı fakihler arasında da kendisini göstermektedir. Örneğin Ebû Hanîfe ve ashâbının birçok meselede ihtilaf ettiği bilinen bir husustur. *Hanefîlerde Mezhep İçi Tercih ve Usûlü* başlıklı eser, fıkıh tarihinde tercih ehli fakihlerin en temel uğraş alanlarından birisini oluşturan “mezhep içi tercih” konusunu ve “müftâ bih” görüşlerin hangi usûl ve esaslar dikkate alınarak ortaya çıktığını çeşitli boyutlarıyla ele almaktadır. Bu eser, yazarın *Hanefî Mezhebinde Mezhep İçi Tercih ve Usulü* başlıklı doktora tezinin gözden geçirilmiş ve bazı küçük değişiklikler yapılmış halidir.¹

¹ Seyit Mehmet Uğur, *Hanefîlerde Mezhep İçi Tercih ve Usûlü* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2019).

2009 yılında *Fıkıh Usûlünde Haram Kavramı* başlıklı teziyle yüksek lisansını, 2017 yılında *Hanefilerde Mezhep İçi Tercih ve Usulü* teziyle doktorasını tamamlayan yazar Uludağ Üniversitesi İslam Hukuku Anabilim Dalı öğretim üyesi olarak görevine devam etmektedir. Yazar *Hanefilerde Mezhep İçi Tercih ve Usûlü* başlıklı çalışmasında fakihlerin beşinci tabakasını oluşturan ashâb-ı tercih'in tercih metodlarını çok boyutlu bir şekilde ele almıştır. Mezhep içi tercihin mukallid fakih için sahip olduğu önem dikkate alındığında bu eserin günümüz için önemi ortaya çıkmaktadır. Zira mezhep içi tercih, mukallid fakihe yardımcı olmasının yanı sıra keyfi hüküm verilmesinin önüne geçmektedir. Râcih görüşün bağlayıcılığı konusunun da Hanefî Mezhebi bağlamında detaylarıyla değerlendirildiği çalışma giriş ve dört bölümden oluşmaktadır.

Klasik fıkıh kitapları incelendiğinde “mezhep içi tercih” yerine “tercih” ifadesinin kullanıldığı, bununla birlikte, “görüşler ve rivayetler arası” gibi kayıtlardan hareketle, kastedilenin mezhep içi tercih olduğu görülmektedir. Mezhep, bir fakihin belirli bir mesele hakkındaki fikhî görüşüdür. Mezhebin, ‘bir fakihin görüşleri toplamı’, “bir grup fakihe ait fikhî görüşler bütünü” gibi diğer anlamları da bu temel anlamın bir uzantısı olarak kabul edilebilir.²

Mezhep içi tercihin ele alındığı eserlerde “mezhep içi tercih” konusu müstakil olarak tarif edilmemiştir. Yazara göre bu konudaki ilk tarif Muhammed Ebu Zehre'ye (ö. 1974) aittir. Ebu Zehre, tercihi şöyle tarif eder: Mezhep imamlarına ait muhtelif kavil ve rivayetlerden râcih olanı açıklamak.³

Fıkıh kitaplarındaki tercih uygulamalarına bakıldığında, tercihin sadece fikhî hüküm ihtiva eden kavil ve rivayetler arasında gerçekleşmediği, bunun yanı sıra özellikle ıstılahlar, tanımlar, ifade kalıpları, eser ve fakihler gibi birçok farklı hususun mezhep içi tercihe konu teşkil ettiği görülmektedir. Mezhep içi tercihin iki hedefi vardır. Birincisi, mezhep birikimi içerisinde hangi unsurun istidlâl kaynağı olacağını tespit etmek, ikincisi ise istidlâlün bir parçasını teşkil ederek, yeni fikhî bilgi üretmektir.

² Uğur, *Hanefilerde Mezhep İçi Tercih ve Usûlü*, 29.

³ Muhammed Ebu Zehre, *Ebu Hanîfe*, çev. Osman Keskinöğlü (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2002), 473.

Yazar, şer'î hükümler ihtiva eden görüşleri, tanımları, rivayet ile tahrîc ürünü görüşleri, tercihleri, fakihin görüşünün tespitini, hükmün sebebini, metinler ve müelliflerini, ifade kalıpları ile şerhlerini ve nüsha farklılıklarını mezhep içi tercihin unsurları içerisinde zikretmiştir.

Yazar tercih sebeplerini şöyle derlemektedir:

1. Naslara uygunluk
2. Kıyas,
3. Maslahat
4. Örf
5. Fesâd-ı zaman
6. İhtiyat
7. Görüş sahiplerinin sayıca çokluğu
8. Fıkıh usûlü.⁴

Çalışmanın ikinci bölümünde mezhep içi tercihin gerekliliği ve râcih görüşün bağlayıcılığı üç itibarla ele alınmaktadır:

Müctehid açısından: Teâruz halindeki deliller arasında söz konusu olup görüşler arasında muhayyerliği söz konusu değildir. Müctehidin görevi, benimsediği kurallar çerçevesinde usulüne uygun tercih yapmaktır.

Mukallid fakih açısından: Mukallid müftî, esasen görüşler arasında delil merkezli bir tercih yapamaz. Onun vazifesi, delil merkezli tercih yapabilen müctehid fakihlerce tespit edilen râcih görüşü uymaktır.

Avâm açısından: Avâmın fetva sorabileceği birden fazla müftî bulunması halinde müftîler arası tercih ve görüşler arası tercih meselelerini içermektedir.

⁴ Uğur, *Hanefilerde Mezhep İçi Tercih ve Usulü*, 73.

Üçüncü bölümde mezhep içi tercihin konusu, gayesi ve muhatabı çerçevesinde, mezhep içi tercih usûlünün mahiyeti üzerinde durulmuştur. İbn Âbidin'in (ö. 1252/1836) izahına göre “*Müftîye râcih görüşleri gösteren alametler*” demek olan “resmü'l-müftî” kavramı ile mezhep içi tercih kastedilmektedir.⁵

Mezhep içi tercih usulünün konusunu oluşturan ilkeler şunlardır:

1. Tercih ehlinin tercihlerinin bağlayıcılığı
2. Mesâil merkezli tercih ilkeleri
3. Eser merkezli tercih ilkeleri
4. Şahıs merkezli tercih ilkeleri
5. Konu merkezli tercih ilkeleri.⁶

Ebû Hanîfe ve ashâbı ihtilaf ettiği zaman; İmâmeyn'den birisi Ebû Hanîfe ile aynı görüşte olursa Ebû Hanîfe'nin bulunduğu tarafın görüşü alınır. Ebû Hanîfe'nin bir görüşte, İmâmeyn'in diğer görüşte olması durumunda Sadrüşşehîd'in (ö. 536/1141) naklettiğine göre ictihada ehil olan fakih, görüşlerden dilediğini almakta muhayyerdir. Ebû Hanîfe ve ashâbının her birisinin farklı bir icihad benimsemesi durumunda Ebû'l-Feyz Mehmed Fıkhî el-Aynî'nin (ö. 1147/1735) ifade ettiği üzere şu sıralama takip edilir:

1. Ebû Hanîfe (ö. 150/767),
2. Ebû Yûsuf (ö. 182/798),
3. İmam Muhammed (ö. 189/805),
4. Züfer (ö. 158/775) ve
5. Hasan b. Ziyâd (ö. 204/819).

Ebû Hanîfe ve ashâbından görüş nakledilmeyen meselelerde “meşâyih” olarak adlandırılan Hanefî fakihlerin ittifak ettikleri görüş alınmalıdır. Onların ihtilaf ettikleri meselelerde ise Kâdîhan'a (ö. 592/1196) göre icihad ehliyetine hâiz müftî, icihad edip kendine göre en doğru olan görüşü tercih edecektir.

⁵ Tahtâvî, *Hâşiye 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 1/49; İbn Âbidin, *Reddû'l-muhtâr*, 1/168.

⁶ Uğur, *Hanefilerde Mezhep İçi Tercih ve Usulü*, 228.

Hanefî mezhebi bağlamında akla gelen sorulardan biri şudur: Hanefî mezhebi Ebû Hanîfe'nin görüşleriyle aynileşme iddiasıyla ortaya çıkmasına rağmen nasıl oldu da sonradan onun görüşlerine muhalif görüşler mezhep kapsamında değerlendirildi? Bu soruya şöyle cevap vermek mümkündür:

Gerçekte bir muhalefet olmamıştır ve bunu ispat etmek için dört temel argüman ortaya konulmuştur.

1. Ebû Hanîfe'nin ashâbının farklı görüşleri, aslında ondan aktarılan rivayetlerdir.

2. Ebû Hanîfe'nin ashâbı, onun görüşlerinden hareketle ictihad ve tahrîc yapmıştır.

3. Hanefî fakihlerin Ebû Hanîfe'ye muhalif görüşlerinin kaynağı, onun bu konudaki izni ve hatta talimatıdır.

4. Örf ve zaruret nedeniyle farklı ictihadların benimsenmesi Ebû Hanîfe'ye muhalefet anlamına gelmemektedir.⁷

Mezhep içi tercih lafızlarının ilk örnekleri arasında Tahâvî'nin (ö. 321/933) *Muhtasar*'ında yer alan “ve bihî ne 'huzü” ifadesidir.⁸ Diğer sarîh tercih lafızları arasında ise şunlar vardır: *aleyhi amelü 'l-ümme*, *bihî yüftâ*, *aleyhi 'l-fetvâ*, *el-fetvâ aleyh*, *esahh* ve *sahîh*.⁹

Kitabın dördüncü bölümünde ise mezhep içi tercih usulünün oluşum sürecinden bahsedilmiştir. Mezhep içi tercih usulü ilkelerinin oluşum sürecini ele alan araştırmacılardan Cihâd Ahmed el-Kudât'a göre, bu ilkelerin ilk ortaya çıkış tarihi hicrî VI. asırdır. Kudât, bu ilkelerin belirlenmesinde Kâdîhan'ın; müstakil bir ilim haline gelmesinde ise İbn Kutluboğa (ö. 879/1474) ve İbn Âbidîn'in (ö. 1252/1836) etkili olduğuna vurgu yapar. Hanefî fıkıh tarihinde mezhep içi tercih usulünü en sistemli ve detaylı şekilde ele alan fakihin *'Ukûdü resmi 'l-müftî* ve bunun şerhinde ve *Reddü 'l-muhtâr 'ale 'd-Dürri 'l-muhtâr* adlı kitabında İbn Âbidîn'in olduğunu söylemek mümkündür.¹⁰

⁷ Uğur, *Hanefilerde Mezhep İçi Tercih ve Usulü*, s. 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267.

⁸ Bazı örnekler için bkz. Tahâvî, *Şerhu meâni 'l-âsâr*, 1/21, 24, 96; 2/30, 38.

⁹ Uğur, *Hanefilerde Mezhep İçi Tercih ve Usulü*, 278-279.

¹⁰ Kudât, *Kavâidü 't-tashih ve 't-tercih*, 61-69.

Fıkhın, usul ve esaslar bağlamında hangi tercih metotlarıyla elde edildiği büyük önem arz etmektedir. Hayatın akışı içerisinde var olan iftâ ve kazâ faaliyetlerinin ortaya çıkmasında mezhep içi tercih metotlarının büyük önemi vardır. Tam da bu noktada Tercih metotlarını bütün yönleriyle bu çalışmanın önemli bir boşluğu doldurduğu söylenebilir. Yazarın zengin kaynak kullanımı, geçmişteki iftâ, kazâ ve tercih faaliyetlerinin örneklerini, günümüzde yürürlükte olan bazı konularla temellendirmesi çalışmanın olumlu yönleri arasında sayılabilir. Ancak eserde bazı başlıkların konunun bağlamından kopartılarak farklı konulara temas edilmesi eserin akıcılığını engelleyen bir husus olarak göze çarpmaktadır. Bu olumsuz durumu, eserin kapsamlı bir konuyu ele almasıyla izah etmek mümkündür.

Kaynakça

- Uğur, Seyit Mehmet. *Hanefîlerde Mezhep İçi Tercih ve Usulü*. İstanbul: İFAV, 2019.
- Muhammed Ebu Zehre. *Ebu Hanîfe*. çev. Osman Keskinoglu. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. Basım, 2002.
- Tahtâvî. Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl ed-Dükâti. *Hâşiye 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*. Beyrut: Dâru'l Kütüb'il İlmîyye, 2017.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn. *Reddü'l-muhtâr*. Beyrut: Dâru'l Fikr, 2. Basım, 1966.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer. *Şerhu meâni'l-âsâr*. Beyrut: Alemü'l Kütüb, 1994.
- Kudât, Cihad Ahmed. *Kavâidü't-tashîh ve't-tercih*. Ammân: Ürdün Üniversitesi, 2010.